

УСМОН АЗИМ ШЕЪРИЯТИДА ҚАЛБ ҲАРОРАТИ

Исманжонова Мафтуна Турсунпўлат қизи

НамДу адабиётшунослик (ўзбек адабиёти) 1-курс магистранти

THE WARMTH OF THE HEART IN THE POETRY OF USMON AZIM

Abstract: In this article are researched the most used symbols in Usmon Azim poetry? As like ko‘ngil (heart, soul) and sematically intimate words – yurak and qalb.

Keywords: yurak (heart), ko‘ngil (soul), qalb (heart, soul), ishq (love)

Усмон Азим лирик қаҳрамонинг қалби бир умр парвоз иштиёқида яшайди. У уйқутоб нигоҳлардан, залил орзулардан, ожиз муҳаббатдан, мумтоз таъзимдан чарчаган. Шоир “Биринчи баллада” асарида халқ ижодининг нодир намунаси “Уч оға-ини ботирлар” эртаги қаҳрамонларини замона шамоилига мослаган ҳолда ўтли сатрлар билан беради. Кенжа ботирнинг кетиш истаги билан бошланган балладада шоир кетиш истагини “Жодугар уфқлар тортар ақлимни” сатрида изоҳлаб беради.

Тўнғич ботир:

Чиранма, укажон, яшайвергин жим,

Кун кўргин қадрлаб сокин бахтингни.

Ўртанча ботир:

Дарахтга қарагил, бир жойда ўсар...

Кенжа ботир:

Йўқ, у ўсаяпти осмонга тикка!

Ботирларнинг ёшлари ва уларнинг фикрларига назар солсак балладада айтилмоқчи бўлган гап гўё бутун миллатга, оломонга қараб айтилаётгандек туюлади. Шу билан бирга инсон ботинининг, “мен”ининг залолати аксланади.

Нақадар димиққан сиз турган макон.

Унинг кучоғида йўқолар беиз,

Оқмасдан бир жойда бижиган замон.

Қўйинг тубанларни!

Юксакка чиқинг!

Югуринг – сиз билан юксалсин ҳаёт!

Юксакликни тутиб турган кенжа ботирнинг тубанга қулаш ситуатсияси мустабид тузум воқеаларни ёдга солади. Иккита калҳатнинг икки қўзини чўқиши, акаларининг бепарво жавоблари ўқирман қалбини ўртайди. Юксакни тутиб, қўллари банд бўлган укаларидан фарқли, бирини қўли кўксида, бирини қўли тахтчанинг оёғини ушлаб турибди. *“Ахир мен турибман мумтоз таъзимда, Қара, кўксимда- ку иккита қўлим”*.

Сатрларни ўқиб уйга толасан киши, жисм эмас, руҳ тубанга қуласа нима бўлади? Атроф, табиат, тафаккуримизда қандай аксланади? Тириклик моҳияти нималарда моддиялашиб боради? Нигоҳларимизда бефарқлик парда тортадими? Шоир чақирғида “Югуринг – сиз билан юксалсин ҳаёт!” дейилмоқда, бироқ тубанга чўккан руҳда югуриш иштиёқи бўлармикин?! Оламнинг юксакликка интилмоғи, у ерда макон топмоғи учун бир уйғоқ юрак етарлими? Йўқ! Шоир ботирлар мисолида, балки, даставвал руҳи юксалган, вужуди уйғоқлар сафини кенгайтирмоқ лозимлигини уқтурмоқчидир. Шунда тутиб турган қўллар толмайди, қалхатлар узоқ соя солиб туролмайди.

“Кўчадан репортаж” шеърида Усмон Азим жамиятнинг турли қатлам вакилларига ранг беради. Рўзғоридан бошқа дунёни билмайдиган одам, душман билан қувонгани учун дўст олдида боши ҳам бошқа бир инсон. Ёки замондошларнинг зид турмуш тарзи тасвирини олайлик. Бевафо эрини севувчи ранги сариқ аёл ва унинг ёнгинасида лорсиллаб турган эрини ҳам, ўйнашини ҳам севувчи аёл. Кўзлари ўйноқи, ҳирси ўтли успири қиз ва унга тенгдош қўллари пахта даласида қаварган қизча. Ҳар бир зидланишда муҳит оқимидагиларнинг ҳамжинс ва замодош бўлса-да ҳавасларида фарқлар мавжудлиги тасдиғини топади. Зотан, ҳар ким оқимга ўз услубида шўнғийди.

Улкан одам -

Шўрлик одам

Кичрая бошлада.
Аввалига узун бўйни
Чўкди елкалар аро,
Ёқаларин орасига
Боши кирди мунғайиб,
Қўлларин енги ютди
(Ботқоқлик тортдими ё?)
Улкаг одам -
Шундай одам
Лаҳзада бўлди ғойиб...
Тирик кетган ҳар кишига
Шоир очади аза.
Ҳар бекатда биров ғойиб -
Қанотлари қайрилди...

“Улкан одам” шеърида шоир юксалишга тўсиқ бўлувчи омилларни ғоёт аниқлик билан тавсифлаб берган. Улкан одамдаги кучли чарчоқ, мудроқ, одамларнинг унга тикилган таъмали нигоҳлари ва унинг бу нигоҳлардан кичрайган қадди – барчаси инсонни кесилган қанотларининг қисқача баёнидир. Азалнинг мутлақ тартиботлари билан эмас, муҳит стихиясига берилиб, “умр” кечирган ҳар қандай улкан одамни жамият лаҳзада ғойиб қилади. Ҳар бекатда янги йўловчи ва ҳар бекатда янги қурбон манзилга боради бу умр автобусида. Омон қолмоқ учун эса шоир айтганидек, кўзни юмиб олиш керак. “*Фақат энди кўзларимни юмиб олдим (ҳеч очмай!)*”. Нигоҳларимизни муҳит гирдобидан сақлашимиз керак, таъқибли нигоҳларни четлаб ўтмоқ керак, ана шундагина қанотлар қайрилмайди, енг ичида вужудимиз ғойиб бўлмайди. Инсон бу билан ўзлигига, келажагига қаратилган курашда ғалаба қозонади.

О, учмоқлик қандай ҳавасдир!
Умид куши толди интилиб,
Ахир, осмон жуда ҳам пастдир –
Юраккача келган бостириб.

Инсондаги тафаккур қанотлари осмондан ҳам юқориюққа юксалиш ҳавасида. Лирик қаҳрамоннинг умид куши эса сўнган. Унга ботирлар қанотдош бўлмади, муҳитга сингиб кета олмади ва умрнинг қайсидир бекати уни ғойиб қилди. Энди у салқиган ўйлари, армога эврилган орзулари билан борлиққа беун боқади.

Ёшсиз йиғлаб боқар оламга

Юрагидан енгилган одам.

Сўзимизни муҳтасар қилсак, Усмон Азим муҳаббат олови ёниқ бўлган инсон, лаҳзалик туйғуларга умрбоийлик баҳш эта оладиган ижодкор. Ўқирман уни асарларидангина топиши мумкин. У асарлари қатига ўзини жойлаб кетади ва шу сабаб ҳам унинг шеърлари инсонинг қалбининг энг махфий бўлмаларига да кириб боради. Усмон Азим лирикаси самимиятдан бино бўлган асарлардир. Унинг вужуди муҳит юқларидан енгиллашни истади, қалби эса эзгуликдан умидвор. Сўзлари ҳам шоир каби парвоз талабида эркинликни тартиб қилгани ҳолда, эркин сатрлар шоирнинг эркинликка бўлган талабини ифодаси ўлароқ кўзга ташланади. Унинг парвози юксак, манзил муқаррар. Шу жихатдан ҳам, Усмон Азим ўзбек шеърлятида чинакам парвоз қилган ижодкордир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Азим, Усмон. Узун тун: (шеърлар). – Т.: Ёзувчи, 1994. -32 бет
2. Азим, Усмон. Сайланма. – Т.: Шарқ, 1995.252-бет
3. Азим, Усмон. Юрак. – Т.: Ғофур Ғулом. 2009.

Ўзбек адабий танқиди: (анталогия) / тузувчи ва нашрга тайёрловчи Б.Каримов; тахрир хайъати У.Норматов (ва бошқ). – Т.: ТУРОН – ИҚБОЛ, 2011, - 544 бет